

Külföldi állampolgárok deportálása légi úton

*Kivonat a 13. Általános Jelentésből,
Magyarul publikálva 2003-ben*

27. A CPT működésének kezdete óta vizsgálja az idegenrendészeti jogszabályok alapján szabadságukban korlátozott személyek fogvatartásának körülményeit, ezzel a kérdéssel a CPT 7. Általános Jelentésének egyik pontja is foglalkozik (CPT/Inf (97) 10, 24 - 36. pontok). A CPT ebben a jelentésében megfogalmazott néhány alapszabályt a kényszerítéssel és a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazásával kapcsolatosan az idegenrendészeti fogvatartottak deportálási eljárásai során.

28. Azóta a látogatásai lehetővé tették a CPT számára, hogy kibővítse ismereteit arról a gyakorlatról, amelyet külföldi állampolgárok légi úton történő deportálása során alkalmaznak. Látogatásai során a CPT azokra az eljárásokra koncentrált, ahol kényszerű beszállításra kerül sor, kíséret mellett,¹ és olyan esetekre, amelyeket a tudomására hoztak, különösen azért, mert a deportált személy meghalt, az alkalmazott kényszerítő eszközök mértéke miatt, és/vagy a bántalmazásról szóló állítások miatt. A CPT nem korlátozta vizsgálatát arra, hogy milyen eljárást alkalmaznak, amikor az érintett személyt beszállítják a repülőgépre, illetve a repülés során; hanem sok más szempontot is vizsgált, így a deportálás előtti fogvatartást, azt, hogy milyen lépéseket tettek azért, hogy az idegenrendészeti fogvatartottat felkészítsék a célországba való visszatérésére, mit tettek annak érdekében, hogy a megfelelő kísérszemélyzetet válasszák és képezzék ki, milyen belső és külső rendszerek léteznek a deportáláskor alkalmazott kísérszemélyzet magatartásának megfigyelésére, milyen intézkedéseket tesznek meghiúsult deportálási kísérletek után, stb.

29. Arra törekedve, hogy részletes tanulmányt tudjon készíteni a deportálási műveletek során alkalmazott eszközökről és eljárásokról, a CPT saját példányt szerzett be a vonatkozó útmutatásokból és utasításokból. Számos más dokumentumból is beszerezték saját példányait (statisztikák a deportálási műveletekről, kísérő kirendelési parancsok, kirendelt kísérők jelentései, jelentések incidensekről, a jogi eljárásokkal kapcsolatos jelentések, orvosi igazolások, stb.), és megvizsgálták a deportálási műveletek során alkalmazott mozgáskorlátozó eszközöket is. Emellett részletes interjúkat készítettek több országban is azokkal, akik a deportálási műveletekért felelős egységeket irányítják, a helyszínen találkoztak deportálandó személyekkel, köztük olyanokkal, akiket sikertelen deportálási kísérlet után szállítottak vissza az őrzésükre kijelölt helyiségbe.

¹ A deportálási eljárásokat több tényező szerint is osztályozzák, mint pl. az alkalmazott kényszerítés mértéke, a felhasznált mozgáskorlátozó eszköz típusa és a deportált személy kísérők száma szerint. Például az egyik nemrégiben meglátogatott országban különbséget tesznek azok között a beszállítások között, ahol nem tanúsítottak ellenállást, és, ahol ellenállást tanúsítottak, valamint a kényszerítéses, kísérő nélküli beszállítások és a kényszerítéses, kísérő melletti beszállítások között. Általában azokkal az eljárásokkal adódott a legtöbb probléma, ahol együttesen kellett kényszert, többféle mozgáskorlátozó eszközt és nagyszámú kíséret alkalmazni egészen addig, amíg a deportált személy meg nem érkezett a célországba.

30. Látogatásait követően a CPT megfogalmazott néhány iránymutatást, melyek követését ajánlja az érintett országoknak. Annak érdekében, hogy előmozdítsa ezeknek az iránymutatásoknak a minél szélesebb körű alkalmazását az összes, az Egyezményhez csatlakozott Államban, a Bizottság úgy döntött, hogy az alábbiakban összefoglalva bemutatja a legfontosabb alapelveket és a hozzájuk fűzött megjegyzéseket.

Természetesen az alábbiak értelmezésekor figyelembe kell venni az Államnak azt az alapvető kötelezettségét, hogy senkit nem küldhet olyan országba, amelyről megalapozottan vélelmezhető, hogy ott kínzásra vagy bántalmazásra kerülhet sor.

31. A CPT tudatában van annak, hogy egy olyan külföldi állampolgárságú személyre vonatkozó deportálási parancs végrehajtása, aki eltökélte, hogy az ország területén akar maradni, gyakran nehéz és sok stresszel járó feladat. A CPT számára a különböző országokban gyűjtött megfigyelései fényében - különösen pedig a bántalmazásról szóló állításokat tartozó deportálási anyagok ismeretében - az is egyértelmű, hogy légi úton történő deportálási műveletek mindenképpen magukban hordozzák az embertelen és megalázó bánásmód veszélyét. Ennek a kockázata fennáll a deportálás előkészítésekor éppen úgy, mint a repülőút során; magukban hordozzák a különböző egyéni mozgáskorlátozó eszközök / módszerek, ezeknek az eszközöknek / módszereknek az együttes alkalmazása pedig csak tovább növeli a veszélyt.

32. Mindjárt az elején hangsúlyozandó, hogy **teljességgel elfogadhatatlan az, ha a deportálandó személyeket fizikailag megtámadják, így kényszerítve őket arra, hogy felszálljanak a közlekedési eszközre, vagy ha megbüntetik őket azért, mert ezt önként nem tették meg.** A CPT üdvözli, hogy a meglátogatott országokban számos vonatkozó utasítás tükrözi ezt a szabályt. Például a CPT által megvizsgált utasítások között volt olyan, amely megtiltotta mozgáskorlátozó eszközök alkalmazását büntetésképpen, amiért a külföldi ellenállt az intézkedésnek, vagy ha azok szükségtelenül okoznak fájdalmat.

33. Egyértelmű, hogy a deportálási művelet során az egyik legfontosabb kérdés az, hogy a kísérő személyzet alkalmaz-e kényszerítést és mozgáskorlátozó eszközöket. A CPT elismeri, hogy a kísérő személyzetnek esetenként muszáj kényszerítést és mozgáskorlátozó eszközöket alkalmaznia a deportálás tényleges végrehajtása érdekében, ugyanakkor **erőszakot és mozgáskorlátozó eszközöket kizárólag az ésszerűen szükség mértékben szabad alkalmazni.** A CPT üdvözli, hogy bizonyos országokban részletesen felülvizsgálják az kényszerítés és a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazását a deportálási eljárás során, a törvényesség, az arányosság és a helyénvalóság alapelveinek fényében.

34. A kényszerítés és a mozgáskorlátozó eszközök kérdése abban pillanatban felmerül, amikor a fogvatartott személyt kiviszik a zárkájából, ahová a deportálás előtt helyezték (ami lehet a repülőtér területén, valamilyen fogvatartási létesítményben, börtönben vagy egy rendőrőrsön). Különös figyelmet érdemelnek azok a technikák, amelyeket a kísérőszemélyzet alkalmaz azért, hogy lefogják azt a személyt, akire fizikai mozgáskorlátozó eszközöket - mint például acélbilincs vagy műanyag szalag - készülnek felhelyezni. A legtöbb esetben a fogvatartott teljes birtokában van a testi erejének, és képes arra, hogy erőszakosan ellenálljon a megbilincselésnek. Azokban az esetekben, amikor ellenállnak az intézkedésnek, az őrszemélyzet általában arccal lefelé a földre szorítja le a fogvatartottat, hogy felrakhassák rá a bilincset. Ha egy fogvatartottat ebben a testhelyzetben tartanak, különösen pedig akkor, ha eközben a személyzet egyik tagja ránehezedik valamelyik testrészére (nyomás a bordákra, térd a hátán, a nyak lefogása) az ellenállást tanúsító személy esetében, fennáll a pozicionális fulladás veszélye².

---

² Lásd különösen: "Positional Asphyxia – Sudden Death", (Pozicionális fulladás - hirtelen halál), az USA Igazságügyminisztériuma, 1995. június, valamint a 2002. áprilisában Londonban, az Egyesült Királyság Rendőrségi

Hasonló kockázat merül fel olyankor, amikor a repülőgép ülésébe ültetett deportált személy ellenáll, a kísérő személyzet pedig arra kényszeríti, hogy dőljön előre és a fejét vegye a térdei közé, ami erősen összenyomja a mellkast. Bizonyos országokban kényszer alkalmazása azért, hogy az érintett személy kétszeresen is hajoljon meg ebben a testhelyzetben általában tilos, ez a fajta mozgáskorlátozás csak akkor engedélyezett, ha abszolút elengedhetetlen annak érdekében, hogy végrehajtsanak egy meghatározott és engedélyezett konkrét műveletet, pl. a bilincs felhelyezését, ellenőrzését és levételét, és szigorúan kizárólag arra az időtartamra, amely ehhez a művelethez szükséges.

A CPT egyértelműen megfogalmazta, hogy **amennyire csak lehetséges, a potenciálisan fulladást okozó kényszerítés és/vagy mozgáskorlátozó eszközök alkalmazását kerülni kell, és ezeknek a kivételes körülmények között történő alkalmazását olyan utasításokban kell előírni, amelyek célja az érintett személy egészségét fenyegető kockázatok minimalizálása.**

35. A CPT érdeklődéssel nyugtázta azokat a néhány országban bevezetett utasításokat, melyek szerint a repülőút során (rögtön a felszállást követően) el kell távolítani a mozgáskorlátozó eszközöket. Ha kivételes jelleggel a mozgáskorlátozó eszközöket fent kell hagyni, mivel a deportált személy továbbra is agresszív magatartást tanúsít, a kísérő személyzetet arra utasították, hogy a külföldi személy végtagjait fedjék le egy takaróval (amilyeneket általában az utasoknak osztanak ki), hogy a többi utas ne láthassa ezeket az eszközöket.

Másrészről az olyan utasítások, mint amilyeneket az utóbbi időkig követtek az egyik meglátogatott országban a különösen nehéz deportálási műveletek kapcsán, ahol az érintett személyekre pelenkát adtak és még az illemhelyre sem engedték ki őket a repülőút során vélelmezett veszélyességükre tekintettel, kizárólag megalázó helyzethez vezethetnek.

36. A megfulladás fent részletezett kockázatának kiküszöbölése mellett a CPT következetesen azt ajánlja, hogy **teljes mértékben tiltsák be azoknak az eszközöknek a használatát, amelyekről feltételezhető, hogy részben vagy egészben lezárják a légutakat (orr és/vagy száj).** Azok a súlyos incidensek, amelyek különböző országokban fordultak elő az elmúlt tíz évben deportálások során, rávilágítottak arra, hogy ilyen eszközök használata mellett (a száj és/vagy az orr lezárása ragasztószalaggal, párna vagy párnázott kesztyű arcra helyezése, az arc odaszorítása az ülés hátlapjához, stb.) az érintett személyek súlyos veszélynek vannak kitéve. A CPT már 1997-ben, 7. Általános Jelentésében felhívta az Egyezményben Részes Államok figyelmét az ilyenfajta módszerek veszélyeire. Megjegyzi, hogy ma már a Részes Államok kifejezetten tiltják ezt a gyakorlatot, és **felhívja azokat az Államokat, amelyeket ezt még nem tették meg, hogy további késlekedés nélkül vezessenek be kötelező intézkedéseket ezen a téren..**

37. Rendkívül fontos, hogy ha valamilyen vészhelyzet következne be mikor a gép a levegőben van, a deportált személyek menekülését semmi ne akadályozza. Ennek megfelelően, **lehetővé kell tenni minden, a deportált személyre helyezett mozgásszabadságot korlátozó eszköz azonnali eltávolítását, ha erre a személyzet parancsot ad.**

Figyelemmel kell lenni arra az egészségügyi kockázatra, amelyet az úgynevezett „economy osztály szindróma” jelent olyan személyek esetében, akik hosszabb ideig kénytelen szűk helyen összehúzni magukat³.

Panaszokat Kivizsgáló Hatóságának (cf. www.pca.gov.uk) égisze alatt tartott „Biztonságosabb mozgáskorlátozás” konferencia anyagai.

³ lásd különösen is: “Frequency and prevention of symptomless deep-vein thrombosis in long-haul flights: a randomised trial”, John Scurr et al, *The Lancet*, 357. kötet, 2001. május 12.

38. A CPT bizonyos országok meglátogatása után két aggályos pontot tett szóvá: azt, hogy a deportáltakat kísérő személyzet maszkot visel, és hogy ugyanez a személyzet bénító vagy irritáló hatású gázokat használ azért, hogy az idegenrendészeti fogvatartottakat kimozdítsa a zárkájukból, ahonnan a repülőgéphez szállítják őket.

A CPT álláspontja szerint, **a biztonsággal kapcsolatos szempontok soha nem indokolják azt, hogy a kísérő személyzet maszkot viseljen deportálási műveletek során.** Ez a gyakorlat mindenképpen kerülendő, mivel nagyon megnehezíti annak a megállapítását, hogy ki a felelős egy esetleges bántalmazás esetén.

A CPT-nek nagyon komoly fenntartásai vannak a bénító vagy irritáló hatású gázokkal kapcsolatosan is, amelyeket azért alkalmaznak, hogy az ellenszegülő fogvatartottakat rákényszerítsék zárkáik elhagyására, hogy feltehessék őket a repülőgépre. Az ilyen gázok alkalmazása nagyon szűk helyen, mint például zárkákban, nyilvánvalóan veszélyeztetheti mind a fogvatartottakat, mint pedig a velük dolgozó személyzet egészségét. A személyzetnek kiképzést kell kapnia más olyan technikákból (például kézi megfékezés vagy pajzs használata), amelyekkel lefoghathják az ellenszegülő fogvatartottakat.

39. A deportálási műveletek során előfordult egyes incidensek rávilágítottak annak **fontosságára, hogy az idegenrendészeti fogvatartottakon végezzenek orvosi vizsgálatot, mielőtt döntést hoznának a deportálásukról.** Ez az óvintézkedés különösen olyankor indokolt, amikor várhatóan kényszerít és/vagy különleges intézkedéseket kell alkalmazni.

Ugyanígy, **minden olyan személynek, akit korábban sikertelenül próbáltak meg deportálni, orvosi vizsgálaton kell átesnie azonnal, mielőtt visszashállították a fogvatartási helyre** (akár rendőrorrsról van szó, akár börtönről, akár olyan fogvatartási létesítményről, amelyet kifejezetten külföldiek számára hoztak létre. Ilyen módon ellenőrizhetővé válik az érintett személy egészségi állapota, és ha szükséges, látteleletet lehet felvenni az esetleges sérülésekről. Ezzel az intézkedéssel a kísérő személyzetet is meg lehet védeni a megalapozatlan vádaskodásoktól.

40. A CPT számos látogatása során találkozott olyan állításokkal, hogy idegenrendészeti fogvatartottakat beinjekcióztak trankvilláns vagy szedatív gyógyszerekkel azért, hogy a deportálási eljárást nehézségek nélkül le tudják folytatni. Másrészről több országban megfigyelték azt is, hogy utasításokban tiltották meg trankvillánsok vagy más olyan szerek beadását az érintett személy akarata ellenére, amelyek célja az engedetlen személyek kordában tartása. **A CPT úgy véli, hogy a deportálási eljárás alá vont személyek begyógyszerezését minden esetben orvosi döntés alapján kell elvégezni, amelyet az adott esetben megfelelően kell meghozni. Az egyértelműen és szigorúan meghatározott kivételes körülmények esetét leszámítva bármiféle gyógyszert kizárólag az érintett személy tájékozott beleegyezésével szabad beadni.**

41. **Azokat a műveleteket, amelyek az idegenrendészeti fogvatartottak deportálását célozzák, olyan intézkedéseknek kell megelőzniük, amelyek segítik számukra visszatérésük megszervezését, különösen a család, a munka és a pszichológiai tényezők vonatkozásában.** Rendkívül fontos, hogy az idegenrendészeti fogvatartottak megfelelő tájékoztatást kapjanak jóval a deportálásuk kitűzött időpontja előtt, hogy megkezdhessék helyzetük pszichológiai feldolgozását, értesíthessék azokat, akiknek tudniuk kell a deportálásukról, és összeszedhessék a személyes holmijukat. A CPT azt figyelte meg, hogy a kényszerű deportálás folyamatos fenyegetése azoknak a fogvatartottaknak az esetében, akik nem kaptak előzetes tájékoztatást deportálásuk időpontjáról, szorongást okozhat, amely a deportálás során tetőzik, és gyakran erőszakos, agitált állapotba fordulhat. Ebben az összefüggésben a CPT megjegyezte, hogy néhány meglátogatott országban működik egy pszichoszociális szolgáltatás a deportálási műveletekért felelős egységek mellett, ahol pszichológusok és szociális munkások dolgoznak, és munkájuk egyik lényeges eleme az, hogy

felkészítsék az idegenrendészeti fogvatartottakat a deportálásukra (folyamatos párbeszéddel, a családi kapcsolatfelvétel intézésével a célországban, stb.). Magától értetődik, hogy a **CPT üdvözlí ezeket a kezdeményezéseket, és azt ajánlja, hogy hozzanak létre ilyen szolgáltatásokat azokban az Államokban, ahol ezt még nem tették meg.**

42. A deportálási műveletek megfelelő lebonyolítása nagy mértékben függ attól, mennyire rátermett a kísérő szolgálatra igénybe vett személyzet. Egyértelmű, hogy a **kísérő személyzetet a legnagyobb odafigyeléssel kell kiválasztani, és megfelelő, célzottan kidolgozott képzésben kell a személyzet tagjait részesíteni, hogy a bántalmazás kockázatát a minimálisra lehessen csökkenteni.** A meglátogatott Tag- Államokban messze nem ez volt a helyzet. De volt néhány olyan ország is, ahol megszervezték a személyzet speciális kiképzését (a mozgásszabadság korlátozásának módjai és eszközei, stressz- és konfliktuskezelés, stb.). Ezen túlmenően, bizonyos kezelési stratégiák kedvező hatást gyakoroltak: ha a kísérői feladatokat önként jelentkezőkre bízta, amit összekapcsoltak a kötelező rotációval (hogy elkerüljék a szakmai kifáradás tüneteit és a rutinnal kapcsolatos kockázatokat, egyben gondoskodjanak arról, hogy az érintett dolgozók bizonyos érzelmi távolságot tartsanak az operatív tevékenységtől, amelyben részt vesznek), valamint kérésre testreszabott pszichológiai támogatást biztosítanak a személyzet részére.

43. **Nem lehet eléggé hangsúlyozni a külső és belső monitoring rendszerek alkalmazásának fontosságát egy olyan érzékeny területen, mint a légi úton történő deportálás.** A CPT azt figyelte meg, hogy számos országban sajnálatos módon csak akkor vezettek be monitoring rendszereket, miután valamilyen különösen súlyos incidens történt, például meghaltak deportált személyek.

44. **A deportálási műveleteket gondosan dokumentálni kell.** Alapkövetelmény, hogy minden érintett csoport beszámoljon és deportálási nyilvántartást vezessen minden általa végzett műveletről. Különös figyelmet kell fordítani a megghiúsult deportálási kísérletekre, ezen belül is a deportálási művelet sikertelenségének okára (a kísérő csoport hozta meg a döntést előjárói parancsra, a repülőgép kapitánya megtagadta a fuvarozást, a deportált személy erőszakos ellenállást tanúsított, menedéjogot kért, stb.), amit következetesen dokumentálni kell. Minden egyes esetről és minden alkalmazott kényszerítő eszközről (kéz- és lábbilincs, térdbilincs, önvédelmi technikák alkalmazása, a deportált személy felvitele a fedélzetre, stb.) rögzíteni kell a megfelelő információkat.

Más, például **audiovizuális eszközök alkalmazása is elképzelhető, és ténylegesen használatos is néhány országban, különösen olyan esetekben, ahol a deportálás várhatóan nem lesz zökkenőmentes.** Emellett megfigyelő kamerákat kell elhelyezni különböző területeken (a zárkákhoz vezető folyosók, a kísérők és a deportált személy útvonala a repülőtéri transzferhez igénybe vett közlekedési eszközhöz, stb.).

45. **Az is pozitívum, ha minden olyan deportálási műveletet, ahol várhatóan nehézségek fognak felmerülni, az illetékes részleg egyik vezetője felügyel, aki bármikor megszakíthatja a műveletet.** Néhány meglátogatott országban a CPT azt állapította meg, hogy voltak helyszíni ellenőrzések mind a deportálásra történő felkészülés során, mind pedig a repülőgépbe történő beszállításkor, és az ellenőrzést a belső rendőrségi felügyeleti szervek végezték. Mi több, voltak olyan esetek is - nem titkoltan kis számban -, amikor a felügyeleti szervek tagjai inkognitóban szálltak fel a repülőgépre, így figyelték meg a deportált személyeket és a kísérőket egészen a megérkezésig. A CPT csak üdvözölni tudja ezeket a kezdeményezéseket, amelyek sajnos nagyon ritkák a mai Európában.

Emellett a CPT hangsúlyozni kívánja a külső felügyeleti, akár nemzeti, akár nemzetközi hatóságok (beleértve a bírói hatóságokat is) szerepét a bántalmazás megelőzésében deportálási műveletek során. Ezeknek a hatóságoknak szoros oda kell figyelniük minden fejleményre ezen a területen, különös tekintettel a kényszerítés és a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazására és a légi úton deportált személyek alapvető jogainak védelmére.